

Het leren centraal

Dit themanummer is een eerbetoon aan Professor Wynand Wijnen. Met het overlijden van Wynand Wijnen, november vorig jaar, hebben we een kanjer van een Nederlandse onderwijskundige verloren. Hij heeft menigeen geïnspireerd en heeft veel invloed gehad op het onderwijs in Nederland. Centraal stond bij hem het leren van de lerende. Onderwijs moest gaan over leren en het optimaliseren daarvan. Hij contrasteerde leergeoriënteerde opleidingen met doceergeoriënteerde opleidingen. Kenmerken als probleemgericht versus disciplinegericht, vraaggestuurd versus aanbodgestuurd, actief versus passief leren, groepsleren versus klasleren, informatie verzamelen versus informatie krijgen, open leerruimtes versus klaslokalen, waren verbonden met beide contrasterende vormen van opleiden. Vanuit deze inspiratie heeft hij het onderwijs veranderd. Zijn magnum opus was het probleemgestuurde onderwijs waarmee de universiteit Maastricht veel succes heeft geboekt. Probleemgestuurd onderwijs is op vele plaatsen in de wereld overgenomen. In het geneeskundeonderwijs is het nagenoeg de internationale standaard geworden. Maar ook daarbuiten. Het artikel van Jacob Perrenet en Harry van de Wouw over ontwerpgericht onderwijs is een uitstekend voorbeeld van toepassing van het gedachtegoed in een technische opleiding. In dit artikel staan de zo typerende eigenschappen van een leergeoriënteerde opleiding op een rij. Er zijn talloze opleidingen in alle sectoren van het onderwijs waar de leergeoriënteerde benadering geheel of gedeeltelijk is ingevoerd. Een ongelooflijk erfgoed. Niet dat alles even goed lukte. Op hetzelfde gedachtegoed werd het studiehuis gelanceerd in de tweede fase van het voortgezet onderwijs. Een massale verandering die niet goed landde op de werkvloer. Essentieel in de benadering van Wijnen is dat het gedachtegoed omarmd wordt, door degenen die het moeten uitvoeren. Ik vermoed dat hier het probleem lag bij de invoering van het studiehuis. Wellicht ook niet verwonderlijk bij zo'n massale verandering. Het bevestigt ook de opvatting dat docenten op dezelfde manier leren als leerlingen. Het eenvoudigweg bieden van informatie over onderwijsverandering is niet genoeg. Vaak werd het argument genoemd dat leerlingen niet rijp waren voor zelfgestuurd leren. Voor mij is dat een uiting van het niet begrepen hebben van wat zelfsturing inhoudt. Als ik iets geleerd heb van alle implementaties van Wijnens gedachtegoed, dan is het dat zelfsturing veel sturing behoeft. Deze zelfsturingsparadox is te meer waar wanneer de leerlingen jonger zijn. Ondanks de afloop van het studiehuis valt nu te constateren dat vele elementen van het gedachtegoed toch gerealiseerd zijn op middelbare scholen. Onderwijsveranderingen gaan nou eenmaal langzaam. Een les die hieruit geleerd kan worden, is dat toepassing van een leergeoriënteerde benadering aangepast moet worden aan de specifieke leercontext, en moet aansluiten bij de docenten en de studenten. Dit komt ook naar voren in het artikel van Joost Schalken over de verschillen in didactiek tussen hogeschool en universiteit. Een tweede legaat van Wynand Wijnen is zijn gedachtegoed over toetsing. Of het nou technische aspecten van toetsing betrof of opvattingen over een toetsaanpak, ook hier stond het leergeoriënteerde ideaal centraal. Zijn dissertatie *Onder of Boven de Maat* ging over een cesuurbepalingsmethode (de methode Wijnen). De basis van de methode is het uitgangspunt dat de gemiddelde leerling of student het goed zal doen. Als gevolg daarvan is het rechtvaardig het gemiddelde van een toetsscoreverdeling te gebruiken als ankerpunt. Een typi-

sche Wijnens redenering. Vervolgens wordt een punt gekozen beneden het ankerpunt waar de cesuur wordt geplaatst. Dit werd twee keer de standaardmeetfout van een toets. In de standaardmeetfout is de betrouwbaarheid van de toets vervat. Bij een hoge meetfout ligt de cesuur lager. Fouten die buiten de oorzaak liggen van de lerende moeten niet ten koste gaan van de lerende. De methode Cohen waar onze Leidse collega's over schrijven in dit nummer is een vervolg op de methode Wijnen. De kerngedachte van Janke Cohen-Schotanus - de eerste student-assistent bij Wynand Wijnen in Groningen - was dat de Wijnens-methode altijd leidde tot ongeveer een vast percentage gezakten, ongeacht het absolute beheersingsniveau van de groep. Door uit te gaan van de beste studenten, bijvoorbeeld door het nemen van het 95^e percentiel in de scoreverdeling en daaronder een (tamelijk arbitrair) beheersingspercentage van 60% te nemen kom je op een cesuur die meet- en onderwijsfouten corrigeert en niet leidt tot een vast zakpercentage. Overigens heeft de Wijnens-methode ook de veelgebruikte en welbekende Hofstee-methode geïnspireerd. Hofstee was de promotor van Wijnand Wijnen, en Hofstee vond de gekozen oplossing maar niks. Geniaal als hij is, bedacht hij een compromis-methode, gepubliceerd in dit blad in 1977 onder de veelzeggende titel "Cesuurprobleem opgelost". Naar het schijnt wilde hij er niets meer over horen.

Belangrijker nog dan zijn technische bijdragen waren zijn opvattingen over toetsing in het algemeen. Hij was beducht voor de negatieve effecten van toetsing op het leren. Toetsen nodigen vaak uit tot memorisatie en geven doorgaans weinig feedback om het leren te bevorderen. Ook hier trok Wijnand Wijnen ten strijde. Zijn belangrijkste wapenfeit hier is de voortgangstoets als tegenhanger van de beheersingstoets. Rob Kayzel leidt het artikel van Wynand Wijnen over toetsprogrammering en rendement in. Voortgangstoetsen spelen daarbij een centrale rol. Door de directe verbinding tussen toets en het daarvoor genoten onderwijs te verbreken, is gerichte voorbereiding niet goed meer mogelijk. Tegelijkertijd ontstaat er een vorm van longitudinale toetsing die ongelooflijk veel feedback herbergt. Voortgangstoetsing bevordert een zelfsturende leerweg, nodigt uit tot diepgaande leerstrategieën, en vormt een bron van feedback voor de lerende, de docent en de organisatie. Een ongelooflijke uitvinding van een authentiek "Wijnantiaans" gedachtegoed. Je kunt stellen dat hij een pionier was van wat tegenwoordig *assessment for learning* heet. Een beweging die nu om zich heen grijpt en forse impact gaat hebben op het onderwijs.

Wynand Wijnen was een markante persoonlijkheid. Zelfs in zijn toespraken paste hij zijn onderwijsfilosofie toe. Het wilde gebeuren dat hij werd uitgenodigd voor een lezing, maar dat hij geen lezing gaf. Hij zei dan: "Jullie hebben vast wel vragen, anders zou ik hier niet staan. Stel ze maar, ga uw gang!" Zo ontstonden goede discussies en ging een tevreden publiek ging naar huis. In debat was hij was geweldig. Hij wist menigeen te overtuigen van zijn onderwijsvisie en heeft hij menige onderwijspraktijk veranderd. Wynand heeft een grote groep navolgers. Het onderwijs in Nederland heeft een grootheid verloren. Maar zijn legaten zijn groot en bovenal duurzaam. We bouwen voort op de schouder van deze reus. Het voorliggende themanummer is daar een goed blijk van.

Cees van der Vleuten,
Universiteit Maastricht